

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: Фармацевтичний

Кафедра психіатрії, наркології, медичної психології та психотерапії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Едуард БУРЯЧКІВСЬКИЙ

02 вересня 2024 року

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА
ДО ЛЕКЦІЙ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАКТИЧНА ПСИХОДІАГНОСТИКА В ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ТА
ГРУПОВІЙ РОБОТІ»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність: 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма: Практична психологія

Одеса - 2024

Затверджено:

Засіданням кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та психотерапії
Одеського національного медичного університету

Протокол № 1 від 29 серпня 2024 року

Завідувач кафедри Євген ОПРЯ

Розробники:

Завідувач кафедри, проф. Опря Є.В.

Доцент кафедри, доц. Чернова Т. М.

Доцент кафедри, доц. Єрмуракі П.П.

ЗМІСТ

Мета курсу:

Метою навчальної дисципліни «Практична психодіагностика в індивідуальній та груповій роботі» є надання здобувачам системних знань з теоретичних та практичних основ психодіагностики, основних принципів розробки психодіагностичного інструментарію, а також формування у студентів системи основних понять психодіагностики, адекватних уявлень про роль і місце психодіагностичних методик в системі психодіагностичного обстеження, про можливості та обмеження цих методик; забезпечення засвоєння етичних норм, неухильне дотримання яких є обов'язковим для фахівця-психодіагноста. Під час вивчення дисципліни допомогти здобувачам оволодіти ґрунтовними знаннями з практичної психології : теоретичних знань та практичних навичок первинної діагностики, лікування, профілактики психічних розладів, що виникають внаслідок інтенсивного стресу, психосоціальної реабілітації пацієнтів з наслідками дистресу, необхідних на первинному та спеціалізованому рівні надання медико-психологічної допомоги. Крім того, метою дисципліни є необхідність сформувати у здобувачів освіти компетенції, що наведені нижче у вимогах до рівня освоєння курсу. Оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями щодо психологічної реабілітації та методами психологічної реабілітації та психологічної допомоги, що дають змогу молодому фахівцю комплексно і практично підходити до питань оцінки пацієнта і його ресурсів, а також ефективно планувати систему взаємодії між психологом і пацієнтом.

Завдання дисципліни : під час вивчення дисципліни у здобувачів формуються здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері практичної психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів; застосовувати знання у практичних ситуаціях; знання та розуміння предметної області ;навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Виховна мета : сформувати у здобувача вищої освіти уявлення про безбар'єрне середовище, соціальну інклюзію. Дестигматизація суспільства у питанні людей з інвалідністю або особливими потребами.

Анотація курсу:

Етапи розвитку психології та психодіагностики як науки: донаукових етап, філософський етап (пошук свого предмета вивчення); відділення психології від філософії - кінець XIX століття; криза в психології 1910-і-1920-і рр XX століття; причини кризи (свідомість як предмет психології - не можна всю психіку звести до свідомості; інтроспекція (самоспостереження) як метод психології - суб'єктивний спосіб пізнання; розрив між теорією і практикою) Поява нових наукових шкіл (психоаналіз, біхевіоризм, гештальтпсихології) та нових галузей психології як спроба вийти з науково-практичної кризи в 5 психології. Етапи і періоди розвитку психодіагностики як науково-емпіричної дисципліни. Причини виникнення психодіагностики: експериментальна психологія (Е. Вебер, Г. Фехнер, Г. Гельмгольц і ін.) та диференціальна психологія (Ф. Гальтон і ін.). Історія розвитку психодіагностики на Заході: В. Вундт (перша в світі психологічна експериментальна лабораторія), Ф. Гальтон, Р. Кеттелл, Г. Еббінгауз, Е. Крепелін, А. Біне, Л. Термен, В. Штерн та ін. Виникнення групового тестування (так звані, армійські тести). Тести інтелекту: тест Дж. Равенна (1936 г.), тест Д. Векслера (1939 г.), тест Р. Амтхауера (1953 р) і т. Д. Особливості становлення вітчизняної психодіагностики.

Історичний внесок вітчизняних психологів в розвиток психодіагностики: М.Я. Басов, М.С. Бернштейн, П.П. Блонський, Л.С. Виготський, О.М. Мандрика, Г.І. Россолимо, М.Ю. Сиркін, І.П. Шпільрейн, А.М. Шуберт і ін. Другий, науково-методологічний, емпірико-методичний етап, період формування психодіагностики - з кінця 60-х р.р. XX століття і до кінця 80-х р.р. XX століття: А.А. Ананьєв, А. Анастасі, М.В. Блейхер, А.А. Бодальов, Л.Ф. Бурлачук, Л.А. Венгер,

В.К. Гайда, К.М. Гуревич, О.Ф. Дубровська, В.П. Захаров, М.М. Кабанов, Б.В. Кулагін, Л.В. Куликов, Я. Лаак, А.Е. Личко, В.М. Мельников, С.М. Морозов, Г.Д. Пір'єв, В.М. Смирнов, Е.Т. Соколова, В.В. Столін, С. Урбіно, А.Г. Шмельов, Л.Т. Ямпрольскій і ін. 6 Інформаційна спадкоємність в змісті і методах третього, сучасного етапу, повністю базується за змістом та значенням на другому етапі (аж до конкретних науково-емпіричних праць багатьох тут перерахованих і інших наукових персоналій). Третій, сучасний, етап, період розвитку психодіагностики в Україні, що має місце з початку 90-х р.р. ХХ-го століття і по даний час. Історія світової психодіагностики (і української, як її частини) продовжується і потребує залучення нових кваліфікованих і творчих фахівців, нових ідей та інструментів. Нові психодіагностичні методики і дослідження публікуються в журналах: «Психологическая диагностика», «Практична психологія та соціальна робота», «Psychometrica», «Intelligence», «Journal of Personality Assessment».

Психодіагностика – особлива сфера теоретичної і практичної діяльності професіоналів у царині сучасної психології. Її виняткова роль як наукової дисципліни пов'язана із головним призначенням – бути надійним містком між відповідними теоретико-методологічними напрацюваннями і чинною суспільною практикою.

Поряд із психологічним консультуванням і немедицинською психотерапією, вона природно напрацьовує засадничий матеріал не лише для цих двох видів психологічного практикування, а й дає змогу здійснювати профорієнтацію і профвідбір, оптимально розставляти персонал і створювати сприятливий морально-психологічний клімат у трудовому колективі, прогнозувати стабільність шлюбу та соціальної поведінки людей, поводження малих і великих груп, підвищувати розвитковий потенціал організованих навчання і виховання, ефективно здійснювати різні види спеціалізованої експертизи (психіатричної, психолого-педагогічної, судово-медичної та ін.), передбачати психологічні наслідки різкої зміни довкілля, влади, життєвих орієнтацій особистості. Іншими словами, психодіагностика забезпечує збирання достовірної інформації про особливості функціонування і розвитку психіки в онтогенезі, домагаючись ґрунтовного вивчення як індивідуально-психологічних і психофізіологічних властивостей конкретної людини, так і виявлення інваріантів, траєкторій і механізмів психосоціального наповнення діяльності різних груп, організацій, соціумів. Причому її прагматичною метою, за винятком ситуації вирішення певних експериментальних завдань, є надання спеціалістом-діагностом психологічної допомоги особистості у виявленні її різноманітних, у т. ч. прихованих чи неявних, рис, властивостей, комплексів, станів і тенденцій власного розвитку та самовдосконалення. Якщо до цього додати той факт, що в сучасному світі психодіагностика істотно збагачує духовне життя суспільства і задовольняє інтереси численних професійних і неформальних груп громадян (учнів і студентів, вчителів і викладачів, пацієнтів лікувальних закладів і клієнтів психологічних консультацій, подружжя і представників конфліктуючих колективів, керівників різних управлінських рівнів і хворих на різних стадіях захворювання й т. ін.), то стає очевидною велика гуманістична місія, котру зреалізовує у житті науково забезпечена психодіагностична діяльність.

Загалом буденне життя спільноти надає у розпорядження психодіагностика – як теоретика, так і практика – обширний психодуховний матеріал, котрий має бути не тільки ним зібраний, вивчений і типологізований відповідними методами і засобами, а й глибоко осмислений та оптимально організований у вигляді мінімізованого чи розширеного психологічного діагнозу. Це означає, що піднятий на поверхню з професійної свідомості психодіагностичний матеріал завжди повинен підлягати спеціальній мисленнєво-рефлексивній обробці відповідно до вироблених у царині психодіагностики принципів і канонів презентації конкретного психологічного змісту

(заповнення статистичних таблиць і матриць, виведення індексів і коефіцієнтів, побудова аналітичних моделей і психологічних профілів, обґрунтування кореляційних і факторних зв'язків та фіксації конструктів, детальний опис психологічної ситуації чи випадку, співвіднесення виявлених індивідуально-психологічних особливостей як тенденцій чи новоутворень тощо).

Примітно те, що цей здобутий психодіагностичний зміст утворюється із “суміші” психічного, феноменального, природного (життєві процеси, душевні стани, особистісні властивості, людський потенціал) і духовного, ноуменального, вічного (екстаз, свобода, віра, творчість). “Духовне життя, – пише М.О. Бердяєв, – зовсім не є реальність, що наявна поряд із дійсністю фізичною і психічною, із дійсністю природного світу, – вона вбирає у себе всю дійсність, усвідомлюючи, що ця дійсність є лише її символізація, лише відображення її станів, її внутрішніх подій, її шляху... В духовному житті немає предмета пізнання і предмета віри, тому що є володіння ним, є внутрішня близькість і родинність із предметом, вбирання його всередину, у глибину... [А тому] досягнення духовності – це вивільнення від влади світового і соціального середовища, немов би прорив ноумена у феномени” Отже, без знання реального психодуховного матеріалу як єдності явленого (природного) і не проявленого (духовного), феноменального і ноуменального у проекції на несвідомий, особистісний, соцієтальний і власне екзистенційний виміри людського життя, не може бути ні ефективної науково-експериментальної роботи, ані будь-якої практичної діяльності, в якій основним виконавцем чи учасником є людина.

Саме цей матеріал виявляє, досліджує, оцінює, унормовує та артикулює професійна психодіагностика, із цим матеріалом вона має справу, вибудовуючи своє унікальні психологічні “конструкції” – профілі, проспекти, карти, проекти, програми. Термінами діагноз і діагностика першою скористалася і досі користується медицина. “Діагноз” у перекладі із старогрецької – це буквально розпізнання, виявлення, а діагностика – здатність розпізнавати, виявляти.

Подібно до того, як лікар розпізнає і групує симптоми хвороб і на цій основі встановлює, з яким захворюванням і з якою хворобою у структурі цілісного організму людина має справу, так само психолог, вивчаючи її внутрішній світ, поведінку та діяльність, з'ясовує тенденції психічного розвитку, вікові та особистісні риси і властивості, визначає методи і форми психологічної допомоги, соціального чи психотерапевтичного впливу, умови ефективного навчання, найкращу сферу професійного докладання індивідуальних зусиль, ситуативне поле гуманних учинкових дій і багато іншого.

Однак психологічна діагностика, на відміну від медичної, застосовується не лише для розрізнення патологічних відхилень від нормального розвитку, а й в усіх випадках, коли треба точніше визначити особливості психокультурного розвитку людини певного віку порівняно з нормою; тобто з тим, що зустрічається серед населення (популяції), до якого (якої) вона належить.

Таким чином, психологічна діагностика – це щонайперше основа діяльності будь-якого практичного психолога: і того, який займається профорієнтацією чи індивідуальним консультуванням, і того, хто здійснює психокорекцію чи психотерапію. Звідси утверджується головна мета психодіагноста – постановка достовірного діагнозу, що забезпечує вирішення практичних завдань у відповідній сфері – дитячому закладі, 4 школі, клініці, на виробництві, в агентстві, банку чи на фірмі.

Психологічний діагноз полягає у розпізнаванні багаторівневих та багатоланкових причин недоліку або відхилення в поведінці чи діяльності індивіда задля їх усунення через відповідні корекційні вправи психолого-педагогічного спрямування. Сутнісно він зводиться до оцінки психодуховного розвитку конкретної особи, котра може бути глобальною, системною, локальною чи окремішньою. Звісно, що якісний діагностичний висновок як певного рівня оцінка

такого розвитку здатний підготувати лише той професійний психолог, котрий добре підготовлений теоретично, методологічно, технологічно і має позитивний досвід наукового психодіагностування. Критичний аналіз численних літературних джерел дає змогу вказати принаймні чотири теоретичні підходи до розвитку психодіагностики як: 1) різновиду психологічного експериментування (С.Л. Рубінштейн, К.М. Гуревич, П.П. Дерюгін, В.А. Дюк та ін.); 2) сукупність методик і прийомів формування психологічного діагнозу (Л.Ф. Бурлачук, С.М. Морозов, С.Г. Батигін, І.Ф. Девятко); 3) розділ психології, що вивчає закономірності постановки достовірного психологічного діагнозу, практику застосування психодіагностичних інструментів (О.О. Бодальов, В.В. Столін), принципи, методи і засоби психологічної оцінки (Н.І. Шевандрін); 4) окрема специфічна сфера миследіяльності і професійного методологування, котра інтегрує теоретичну діяльність у царині психології, спрямовану на розробку концепцій, методів та інструментів розпізнавання індивідуально-психологічних особливостей людини, і цілу низку психологічних практик виявлення та вимірювання вказаних особливостей, де головним є питання про цілі і цінності психодіагностичної роботи (Г.П. Щедровицький, А.В. Фурман). Якщо перші три теоретичні підходи більшою чи меншою мірою визнані у вітчизняній психології, то четвертий є фактично маргінальним, інноваційним. І системно-миследіяльнісна методологія, і проблемно-модульна система професійного методологування, головно стосуються посткласичного і постнекласичного типів наукової раціональності, а тому мало зрозумілі науковцям природничо-сцієнтистського спрямування. Наприклад, те, що говорить про психологію Г.П. Щедровицький сьогодні або ігнорується, або сприймається відкрито вороже. І зрозуміло чому, адже для цього невтомного дослідника психологія – це сфера миследіяльності, тобто “весь світ, прийнятий з певної точки зору, і тому вона – не лише сукупність окремих наукових дисциплін, а й увесь універсум людської життєдіяльності, взятий за певного розвороту, ракурсу, з певним технічним і практичним відношенням”.

За логікою цього теоретичного підходу на передній план сучасної психодіагностики виходить рефлексія та досконале вміння творити новий світ миследіяльності і вчасно його фіксувати. І це для того, щоб знову творити 5 психодіагностичні методи, технології і процедури, і знову відображувати й більш витончено творити й практично зреалізовувати. Тому фактично психодіагностика не вивчається і не освоюється, а проживається як усвідомлена діяльність, як власний досвід психологування. Психодіагностика – це не лише сфера практичної діяльності психолога, а й теоретична дисципліна, що “розглядає закономірності винесення валідних і надійних діагностичних суджень, правила “діагностичних умовиводів”, з допомогою яких здійснюється перехід від ознак чи індикаторів певного психічного стану, структури, процесу до констатації наявності і виразності цих психологічних “змінних”..., причому кожна із них повинна мати теоретичний зміст у відповідній галузі науки і практичну значущість для вирішення того чи іншого наукового або прикладного завдання”.

Психодіагностика за словником – це “процес постановки діагнозу про виразність тієї чи іншої риси, що охоплює розробку вимог до вимірювальних інструментів, конструювання та апробацію методик, вироблення правил обстеження, обробку та інтерпретацію результатів”. Ось чому її об’єктом є теорія і практика постановки психологічного діагнозу, а предметом – індивідуально-психологічні особливості (ПО) та їх порівняння із нормою. Звідси цілком закономірний поділ психодіагностики на теоретичну і практичну, що мають певні відмінності й сутнісно центруються навколо психологічного діагнозу та його рівнів.

Теоретична психодіагностика, займаючись науковою розробкою та обґрунтуванням методів розпізнавання ПО, охоплює систему категорій і понять, психологічних моделей і концепцій, пояснює зміст, розвиток та формовияви психічного як на рівні особистості, так і на рівні групи.

Вона домагається не лише втілення цих понять і концепцій у конкретних методиках, а й пропонує спосіб перевірки на істинність відповідних теоретико-методологічних побудов.

Нарешті виконання нею свого основного призначення – пояснювати світ невидимого і незрозумілого у психодуховній організації життя людей – залежить від ґрунтовності розробки принаймні чотирьох сфер психологічного знання: а) предметного формату психології, в якому вивчається дане явище, б) вимірювально-дослідницького зреалізування психодіагностичного методу, яке забезпечує кількісну і якісну класифікацію явищ, котрі розпізнаються; в) психометрики як науки про вимірювання індивідуальних відмінностей у діагностованих змінних; г) професійної практики використання психологічних знань.

Теоретичне обґрунтування психодіагностичних методик спричинене, з одного боку, низкою засадничих проблем сучасної психології (психофізична, психофізіологічна, психосоціальна, психодуховна) та похідними від них проблемами (співвідношення між генотиповими і середовищними факторами розвитку, константністю і мінливістю індивідуальності, нахилами і здібностями, функціонуванням і розвитком індивідуального світу Я людини та ін.), з іншого – практичною потребою максимально адекватної реальному стану справ інтерпретації тих показників, що отримуються з допомогою цих методів. “Питання про правильну оцінку результатів обстежуваного при діагностуванні треба віднести до числа найважливіших і складних для діагноста. Суто діагностичне і тим більше прогностичне значення первинна інформація, одержувана з допомогою методик, набуває лише у результаті її коректної і кваліфікованої інтерпретації, котра заснована на чіткому розумінні того, що вимірюється. Тому без теоретичної валідизації не може бути психодіагностичної методики”.

Практична діагностика – система діяльності будь-якої психологічної служби і кожного практичного психолога зокрема із психологічного обстеження трудових колективів та окремих осіб і надання їм конкретної допомоги у розв’язанні ними як професійних, так і групових чи особистісних проблем і задач. Саме психодіагностичне практикування є основою усіх інших видів роботи – індивідуального консультування, професійної орієнтації, психотерапії та ін., причому де б психолог не працював – у школі, клініці, на виробництві, в армії чи в агентстві з відбору кадрів. До того ж стрімке підвищення інтересу до психодіагностики в нашій країні пов’язане з розвитком психологічної служби у системі національної освіти і появою нових професій – практичний психолог, соціальний працівник, соціальний педагог, менеджер-адміністратор. Отже, психодіагностика охоплює найважливіші сфери нашого буденного життя і, залежно від спрямування та предметного контексту постановки діагнозу, розподіляється на чотири гілки або сегменти – популярну, шкільну, клінічну, професійну.

Практична психодіагностика відноситься до теоретичної, за образним порівнянням О.О. Бодальова і В.В. Століна, так само, як інженерна експлуатація технічного устаткування до його розробки і конструювання. Зокрема, як і будь-яка експлуатація досить складного устаткування за реальних, “польових” умов, практична психодіагностика базується на корисних навичках, різноманітних уміннях, інтуїції, багатому життєвому досвіді. Крім того, вона передбачає дотримання низки правил під час застосування психодіагностичних інструментів, заснованих на знанні властивостей вимірюваних змінних і самих інструментів, на знанні етичних і професійних норм психодіагностичної роботи. Ось чому психодіагност-практик повинен розуміти та вміти класифікувати умови проведення обстеження і враховувати їх при зіставленні індивідуальних даних з нормативними. Наприклад, якщо під час проведення обстеження якісь елементи обставин насторожили чи схвилювали обстежуваного і ситуація випробування перетворилася для нього у ситуацію експертизи чи у стресову ситуацію, то це унеможливить об’єктивне зіставлення індивідуального результату з нормами, оскільки останні будуть отримані або за умов довірливої

взаємодії, або за змінених внутрішніх передумов – психічного перенапруження. Іншими словами, психолог повинен з'ясувати, як саме сприймає обстежуваний ситуацію діагностичного обстеження. Звідси очевидно, що практична психодіагностика передбачає також урахування мотивації клієнта, його бажання долучитися до тестування чи опитування, уміння адекватно оцінити стан обстежуваного і підтримати його намагання співпрацювати з психологом, знання і навички повідомлення здобутої про нього інформації, чуйність до дій, котрі б невимушено могли зашкодити самопочуттю, здатність інтерпретувати емпіричні знання з певних концептуальних позицій та у проекції на конкретний зміст його психодуховного життя і багато іншого.

Водночас розмежування психодіагностики на теоретичну і практичну має не абсолютний, а відносний характер, адже завжди теоретична діяльність, а відтак робота психолога у просторі абстракцій і межових узагальнень, тобто у світі ідеальних сутностей і чистого мислення, конкретизується у мислекомунікації, здійсненні прикладних психодіагностичних процедур і використанні певних методик і засобів аналітико-синтетичного діяння; й, навпаки, будь-яка практика психодіагностичних обстежень та вимірювань закономірно передбачає задіяння когнітивних і суто мисленнєвих процесів, дослідницьких дій і методологічних оцінок здобутого, а отже, не може бути ефективною без їх належного теоретичного осмислення. У цьому аспекті психологія, на наше переконання, – це “не тільки галузь професійної діяльності та 7 специфічна гілка наукової творчості, а ще й безпосередня дійсність життя, спосіб світорозуміння і самозреалізування. Тому психолог-практик не лише вивчає людину, мислить, проектує і взаємодіє з нею, спираючись на багатоманіття процесів угледіння і зняття некомфортних ситуацій, формулювання і розв’язання проблем прийняття і розв’язування задач. Він, що найголовніше, ще й залучає її до певного способу буття і світобачення, вивільняючи у такий спосіб горизонти для духовного зростання, психологічного здоров’я, внутрішньої свободи. Для цього він покликаний навчитися розрізняти і поєднувати на психозмістовому рівні теоретизування, миследіяння, конструювання, експериментування і точно вивіреного практикування задля основного – відшукування оптимального розв’язку виявленої соціальної проблеми, передусім учнівської, батьківської, своєї власної. І якщо таке взаємозбагачувальне поєднання вдається, то це забезпечує високоякісний результат у знятті актуалізованої людської проблемності”. Нерозуміння виняткової значущості психологічної діагностики в усій подальшій психологічній роботі з людьми чи групами здебільшого спричинене або професійною малограмотністю, функціональним дилетантизмом, коли вона відкидається чи заперечується, або своєрідною діагностоманією, коли майже вся діагностична робота зводиться до якомога швидшої постановки психологічного діагнозу, до формулювання висновків за недостатніми ознаками і відзвітування шляхом виголошення безсумнівних рекомендацій. “Діагностоманія, – пише М.К. Акімова, – це компенсація низької кваліфікації психодіагноста. Її супроводжує надмірне, недостатньо осмислене використання спеціальної психологічної термінології, невміння просто й дохідливо, зрозумілими життєвими словами пояснити зміст діагностичних показників і зробити на їх основі адекватні висновки”.

Некваліфікований користувач здебільшого інтерпретує висновки психодіагностичних обстежень як безапеляційні рекомендації щодо розуміння конкретної людини (учня, працівника) чи групи, тобто часто абсолютизує одержані з допомогою діагностичних засобів дані, що у підсумку позірно визначають усю майбутню життєдіяльність обстежуваного, немов насправді передбачаючи його певні навчальні чи професійні перспективи. Ситуація ускладнюється тим, що у повсякденному житті широкого розповсюдження отримала популярна психодіагностика (головно поптести і попопитувальники), яка створює ілюзію легкості як проведення відповідних діагностичних процедур, так і одержання кількісних результатів та якісних інтерпретацій. Тому

психологи-практики, по-перше, дуже часто недооцінюють визначальну роль теоретичної психодіагностики, котра, з одного боку, спирається на всю сукупність загальнопсихологічних знань, принципи і методи прикладної психології, з іншого – має власний теоретико-методологічний фундамент, зміст якого становить система психодіагностичних знань (насамперед відомості про апробовані в експерименті і на практиці принципи, завдання, методи і процедури постановки психологічного діагнозу); по-друге, виходять у бурхливе море професійного практикування з неправильними уявленнями про можливості застосування психодіагностичних засобів – абсолютизують одержані з їх допомогою дані, про що наочно свідчить розгляд конкретних психодіагностичних показників як таких, що мають не відносне, а абсолютне значення, навіюють безальтернативність діагнозу щодо успіхів і прорахунків обстежуваного. Водночас для спеціалістів очевидно, що “погані не тести та інші методи психологічної діагностики, а неправильне, невміле чи спрощене їх використання, передусім без опертя на ґрунтовне знання теорії цієї науки” .

Отже, психологічна діагностика – це, з одного боку, наука про конструювання методів вимірювання, класифікації і ранжування психологічних і психофізіологічних особливостей людей, а також про психодіагностичну діяльність, котра забезпечує застосування апробованих концептів і методів у практичних цілях, з іншого – мистецтво специфічно технологізованого, методично та засобово забезпеченого практикування на предмет здійснення інноваційної роботи як у сфері теоретикометодологічних розробок, так і суто прикладних, ситуативно діяльних. Якщо у першому випадку мовиться головню про досконалу науково-дослідну діяльність, котра забезпечує обґрунтування психодіагностичних моделей і концепцій, створення відповідних методик, принципів і вимог їх коректного застосування, то у другому – про найвищий ступінь майстерності при використанні психологом-діагностом усього наявного арсеналу засобів цієї наукової дисципліни. Іншими словами, психодіагностика – це і галузь професійної діяльності, і специфічна гілка наукової творчості, і безпосередня дійсність життя, і спосіб світорозуміння та самореалізування, й унікальна сфера культуротворення . В останньому випадку це означає, що практичний психолог, долучаючись до здійснення психодіагностичних технологій й утілюючи адекватні процедури, вивчає людину чи групу усіма посильними для себе способами, а відтак завжди виходить за межі діагностичної ситуації, а в ідеалі – із мистецько-людинознавчих позицій створює духовно зорієнтований вітакультурний простір взаємодії з обстежуваним, клієнтом, колегою, долучає кожного з них до певного способу життя і світобачення, виявляючи нові горизонти для духовного зростання, психологічного здоров'я, внутрішньої свободи, самореалізації.

Стандартизація психодіагностичних методик.

Надійність тесту.

Основні методи оцінки надійності, - внутрішньої узгодженості, стійкості до перетестування, ступеня сполучення з іншими формами вивчення, стійкість результату тесту до дії сторонніх випадкових факторів. Найважливішим засобом підвищення надійності психодіагностичних методик є стандартизація процедури дослідження. Види надійності тесту: ретестова надійність, надійність паралельних форм, надійність частин тесту. Стандартизація тесту (англ. Standard - типовий, нормальний), - дотримання одних і тих же умов проведення та обробки тіста з різними випробовуваними. При недотриманні цієї вимоги, неможливо порівнювати результати випробовуваних між собою і зі статистичної нормою, що додається до тесту.

Статистична норма - середні показники по тесту, отримані на великий репрезентативній вибірці людей. Репрезентативність вибірки як показник, який відображає ступінь представленості в вибірці (соціальної групи) загальних особливостей всієї популяції людей. Дана норма мінлива

(переглядається кожні 3-5 років) і відносна (відображає особливості тільки тієї соціальної вибірки, на основі якої вона є первинним отримана). Види норм: місцеві, локальні, національні; інтелектуальні, поведінкові; вікові норми. Недотримання вимоги стандартизації знижує валідність, цінність методики. Первинні результати тестування - «сирі» бали і вторинні показники, - відсотки або стени, IQ, Т-бали, стенографи.

Психометричні процедури стандартизації на етапі обробки діагностичних даних. Крива нормального розподілу параметричних (отриманих по «закладеним» в тесті параметрам) даних (результатів) тестування, вона ж - «дзвіноподібна крива імені Карла Фрідріха Гаусса, з точкою симетрії, що проходить через точку нуль» (Gaussian Curve). На результати тестування можуть впливати зовнішні подразники (час проведення, висвітлення, сторонній шум і ін.) та внутрішні подразники (стан здоров'я випробуваного, його емоційний стан, втома і ін.). Саме вимірюється психічна властивість особистості так само може бути мінливо в часі (особистісні якості змінюються в ступені вираженості протягом усього життя людини). Необхідність валідації психодіагностичних методик. Валідність (англ. Valid - дієвий, дійсний, цінний, придатний), - це комплексна характеристика методики (тесту), що включає відомості про область досліджуваних явищ і репрезентативності діагностичної процедури по відношенню до них. «Валідність: поняття, яке вказує на те, що тест вимірює і наскільки добре він це робить» (А. Анастасі, 1982 г.). У психологічній діагностиці валідність - обов'язкова і важлива інформація про методику, що включає дані про ступінь узгодженості результатів тесту з іншими відомостями про досліджувану особистість, отриманими з різних джерел (спостереження, експертні оцінки, результати інших методик, достовірність яких встановлена). Види валідності: критеріальна, конструктивна, змістовна. Критеріальна валідність. Поняття зовнішнього критерію. Методи оцінки критеріальною валідності. Метод контрастних груп. Конструктивна валідність. Поняття конструкту. Технології оцінки конструктивної валідності. Адаптація тестової методики (від лат. adaptatio - пристосування), - комплекс психодіагностичних заходів, які забезпечують адекватність тесту в нових умовах його застосування. Етапи адаптації тесту: 1) аналіз вихідних теоретичних положень автора тесту; 2) переклад тесту на мову користувача; 3) перевірка валідності і надійності тесту; 4) стандартизація тесту на відповідній соціальній вибірці, отримання нових статистичних норм.

IV. Міждисциплінарна інтеграція.

Дисципліна	Знати	Вміти
1. Попередні (забезпечуючі) дисципліни:		
Нормальна анатомія	Анатомічна будова центральної нервової системи.	
Нормальна фізіологія	Нейрофізіологічні основи психічних процесів.	
Медична біологія та генетика	Поняття спадковості та мінливості.	
Загальна психологія	Основні закономірності формування психіки в процесі видової еволюції й розвитку окремого індивідууму, поняття про особистість, формування та розвиток особистості, психічні процеси	

	та стани, індивідуально-психологічні властивості особистості.	
Історія психології	Історія виникнення та розвитку психології як науки, історія експериментальних досліджень психічних процесів.	
Сучасні напрямки психології	Історія виникнення та становлення різних теоретичних напрямків в психології.	
2. Наступні дисципліни ті, що забезпечуються:		
Психологія особистості Психофізіологія Медична психологія Нейропсихологія Диференційна психологія Психіатрія Патопсихологія		
3. Внутрішньопредметна інтеграція (між темами даної дисципліни):		
Тема «Психодіагностика здібностей та інтелекту» логічно пов'язана з наступними темами і є сприятливим підґрунтям для їх засвоєння.		

V. Зміст теми заняття.

На занятті розглядаються психодіагностичні тести та методики, спрямовані на дослідження інтелекту:

1. Тест структури інтелекту Амтхауера
2. Тест Векслера (дорослий та дитячий)
3. Прогресивні матриці Равена
4. Тест креативності Торранса

Різновиди здібностей.

В усіх без винятку галузях діяльності здібності мають багато спільного і разом з тим різняться. Залежно від цього розрізняють здібності загальні та спеціальні.

Загальними називаються здібності, які певною мірою виявляються в усіх видах діяльності - навчанні, праці, грі, розумовій діяльності тощо. Завдяки загальним здібностям люди успішно оволодівають різними видами діяльності, легко переходять від однієї діяльності до іншої. В учнів загальні здібності виявляються в успішному засвоєнні різних навчальних дисциплін.

Спеціальні здібності виявляються у спеціальних видах діяльності. Наявність певних властивостей є підґрунтям спеціальних здібностей. Так, уява - важлива ознака літературних здібностей, абсолютний музичний слух - підґрунтя музичних здібностей.

Здібності людей - продукт їхнього суспільно-історичного розвитку. Вони виникають і розвиваються у процесі історичного розвитку і життя людей під впливом його вимог.

Діагностика здібностей та інтелекту.

На сьогодні в психодіагностиці виділяють методи вивчення загальних і спеціальних здібностей, однак в самих методах такий поділ не завжди витримується.

В зарубіжній літературі спеціальні здібності прийнято класифікувати за двома критеріями:

- за видами психічних функцій (моторні, сенсорні, гностичні та ін.);
- за видами діяльностей (артистичні, художні, технічні тощо).

У відповідності з цими критеріями розробляються і методи діагностики. Конкретні методики, які знайшли широке застосування у практичній психодіагностичній роботі будуть наведені нижче в короткому огляді.

Діагностика інтелекту (теоретичний огляд).

Як відомо, здібності людини можна розділити на такі групи:

- загальні здібності (здатність до виявлення закономірностей, загальний рівень інтелекту);
- модально загальні здібності (вербальний інтелект, неметричний інтелект, що дозволяє здійснювати обчислення, просторовий інтелект, техніко-практичний інтелект);
- спеціальні здібності (обумовлюють легкість і успішність оволодіння визначеними спеціальними видами діяльності: музичні здібності, технічні здібності, артистичні, педагогічні здібності й ін.);
- часткові здібності (рівень розвитку психічних пізнавальних функцій: пам'яті, уваги, сприйняття, мислення, уяви).

Методики діагностики часткових здібностей - діагностика відчуттів, сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, уяви - представлені здебільшого в практикумах по загальній психології.

Сукупність пізнавальних процесів людини визначає його інтелект.

Інтелект — це глобальна здатність діяти розумно, раціонально мислити і добре справлятися з життєвими обставинами (Векслер), тобто інтелект розглядається як здатність людини адаптуватися до навколишнього середовища.

Коротка характеристика тестів інтелекту.

Тест Векслера. Перша версія тесту створена в 1939 р., удосконалена у 1955 р., дитячий варіант тесту розроблений у 1974 р. (для дітей від 6,5 років до 16 років). Тест Векслера спирається на ієрархічну теорію інтелекту, оцінює загальний генеральний фактор інтелекту, і також вербальний і невербальний інтелект. Тест для індивідуального обстеження дозволяє діагностувати не тільки рівень інтелекту, але й ступінь і характер розумової неповноцінності.

Існує шкала для дошкільників (з 4 до 6,5 років), методика містить 11 субтестів.

Найбільшу популярність одержав модифікований варіант цієї шкали, опублікований у 1955 р. Остання редакція, опублікована в 1981 р., призначена для обстеження осіб у віці від 16 до 64 років. Містить 12 субтестів, що складають вербальну і невербальну шкали.

Тест Равена (прогресивні матриці). Використовується (у 1936 р. в чорно-білому варіанті, з 1949 р. - у кольоровому варіанті) для діагностики інтелекту людей з 8 років до 65 років. Містить 5 серій по 12 матриць у кожній зі зростаючими труднощами. Всього 60 матриць із пропущеними елементами, у яких потрібно визначити закономірність зміни фігур і вказати правильний варіант фігури. Діагностується «візуальна логіка», логічне мислення, невербальний інтелект. Кольоровий варіант тесту використовується для дітей з 5 до 11 років. Результати тесту Равена корелюють з результатами тестів Векслера і Стенфорд-Біне.

Тест інтелекту Амтхауера. У 8-10 класах і у вузах можна використовувати *тест структури інтелекту Амтхауера* (створений у 1953 р., остання редакція 1975 р.), тест можна застосовувати з 13 до 60 років.

Тест спирається на багатофакторну теорію інтелекту. Інтелект розуміється як єдність визначених психічних здібностей, що виявляються в різних формах діяльності. *Проводиться діагностика наступних компонентів інтелекту: вербального інтелекту, лічильно-математичного, просторового і мнемічного.*

Тест складається з 9 субтестів: 1) загальна обізнаність; 2) класифікація; 3) аналогії; 4) узагальнення; 5) арифметичні задачі; 6) числові ряди (1-6 субтести діагностують вербальний інтелект); 7 і 8 субтести виявляють просторові уявлення; 9) запам'ятовування вербального матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Медична психологія. Підручник. М.М. Пустовойт, Є.В.Опря, О.Ю.Донець, П.І.Горячев, Т.М.Чернова. Львів: Новий світ-2000.-2021.-350 с.
2. Крюкова М. А., Лісовенко А. Ф. Практикум з психотерапії та психокорекції : навчально-методичні рекомендації (в допомогу до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня магістра факультету психології, політології та соціології) кафедра психології НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2020. 40 с.
3. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2020. 304с.
4. Лисянська Т.М. Педагогічна психологія. Навч. посіб. / Т. М. Лисянська, – К.: Каравела, 2019.
5. Кокун О. М., Кодлубовська Т. Б. Психофізіологічна постстресова регуляція функціональних станів правоохоронців як засіб розвитку їх особистісно-професійних якостей. Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. V: Вип. 19. Київ, 2019. С. 73–83.

Додаткова:

- 1.Лісовенко А.Ф., Форманюк Ю.В. Психофізіолого-генетичні та нейропсихологічні основи заздрості // Габітус, Випуск 22. – Одеса, 2021.
- 2.Москалець В. Мотиваційно-динамічний підхід до гри та ігрового психологічного змісту інших видів діяльності // Психологія і суспільство. Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис, 2020. – № 2. – С. 37-54.
- 3.Москалець В. П. Загальна психологія: підручник (для студентів-психологів). К.: Ліра-К, 2019. 563 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. Указ Президента України "Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні" <https://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text>
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
4. Розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження складу міжвідомчої робочої групи з питань розроблення проекту Національної стратегії із створення безбар'єрного

простору в Україні» <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-skladu-mizhvido-a134r>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009—2015 роки «Безбар'єрна Україна» <https://www.kmu.gov.ua/npas/232167617>
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-2020-%D0%BF#Text>
7. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14> Закон України «Про охорону дитинства».
8. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-15> - Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні
9. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1545-2000-%EF> - Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 р. № 1545 «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю». <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1197-07> - Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.10.2007 р. № 623 «Про затвердження форм індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини з інвалідністю та Порядку їх складання».
10. Електронні джерела літератури здобувачі освіти можуть знайти на сайті onmu.edu.info.